

atque escæ malorum? Quæ enim confectio est, inquit, valetudinis, quæ deformatio coloris et corporis, quod turpe damnum, quod dedecus, quod non evocetur atque eliciatur voluptate? Cujus motus ut quisque est maximus, ita est inimicissimus philosophiæ. Congruere enim cum cogitatione magna voluptas corporis non potest. Quis enim cum utatur voluptate ea, qua nulla possit major esse, attendere animo, inire rationem, cogitare omnino quidquam potest? Cujus autem tantus est gurgis, qui dies et noctes sine ulla minimi temporis intermissione velit ita moveri suos sensus, ut moventur in summis voluptatibus? Quis autem bona mente præditus, non mallet nullas omnino nobis a natura voluptates datas; » Hæc ille dixit, qui nihil de primorum hominum vita, nihil de paradisi felicitate, nihil de corporum resurrectione crediderat. Erubescamus interim veris disputationibus impiorum, qui didicimus in vera veræ pietatis sanctaque philosophia, et contra spiritum carnem, et contra carnem concupiscere spiritum⁴. Sed hoc unde acciderit, Cicero nesciebat: et tamen carnis concupiscentiæ non favebat, quod tu facis; imo eam vehementer arguebat, quod tu non solum non facis, sed facientibus vehementer irasceris: qui concupiscentias et spiritus et carnis inter se belligerantes tanquam in bello timidus ambas laudare conaris, velut inimicam metuens habere, quæ potuerit alteram vincere. Quin age potius, ne formides, et lauda concupiscentiam spiritus adversus concupiscentiam carnis, tanto acrius, quanto castius dimicantem; illam vero repugnantem legi mentis, sine pavore ullo eadem cui repugnat lege mentis condemna.

LXXIII. Aliud est consideratio pulchritudinis etiam corporalis, sive visibilis, sicut est in coloribus et figuris,

⁴ Galat. v, 17.

sive audibilis, sicut est in cantibus atque modulis, quam considerationem, nisi rationale animal habere non potest: et aliud est commotio libidinis, quæ ratione frenanda est. Joannes enim apostolus illam concupiscentiam non esse dixit a Patre, quæ concupiscit adversus spiritum⁴. Quam nemo potest bonam dicere, nisi cujus adversus eam non amat concupiscere spiritus. Quod si talis non est in motu et ardore genitalium, non adversus eam concupiscat spiritus, ne adversus donum Dei concupiscendo inveniatur ingratus: sed quidquid appetiverit detur, tanquam illi quæ ex Patre est; si autem non est quod detur, hoc potius petatur a Patre, non ut auferat vel comprimatur, sed ut expleat concupiscentiam quam donavit. Quod sapere si desipere est; ut quid eam comparamus vino et cibo, et aliquid nobis dicere videmur, quia dicimus: « Nec vinum ebrietas, nec cibum condemnet crapula (3), nec concupiscentiam infamet obscœnitas; » quando nec ebrietas, nec crapula, nec obscœnitas ulla committitur, si carnis concupiscentia spiritu adversus eam concupiscente vincatur? « Excessus, inquis, ejus in culpa est. » Nec perspicis quod facillime potuisses, si magis ipsam, quam me vincere voluisses; ut non fiat malum excedendi, resistendum esse malo concupiscendi. Duo ergo mala sunt, quorum unum habemus, alterum facimus, si ei non resistimus quod habemus.

LXXIV. Jam vero et antea diximus, propterea hoc non esse in pecoribus malum, quia in eis non concupiscit adversus spiritum. Non enim habent rationem, qua libidines subjungunt superando, fatigentve pugnando. Quis autem tibi dicit: « Semper pecorum imitatione peccari? » Quam sententiam non tibi objectam tanta loquacitate refellere laborasti, ut superflua multa colligeres, quæ

⁴ 1 Joan. II, 26.

in pecoribus animadversa, etiam medicinæ disciplina sectatur. Sed ne propterea putaretur, non esse malum carnis concupiscentia, quia bonum est in pecore, ut eo se oblectet illa natura, cui non potest inesse concupiscentia sapientiæ: ideo dictum est bonum esse pecoris, cuius sine ulla repugnantia delectat spiritum; malum autem hominis, in quo concupiscit adversus spiritum.

LXXV. Convocasti etiam in auxilium turbam philosophorum, quasi susceptæ tuæ, si non possunt pecorum solertiæ naturales, saltem doctorum hominum opitulentur errores. Sed quis non videat, doctrinæ te quæsisse jactantiam in commemorandis nominibus doctorum hominum sectisque diversis, quando perspicit quicumque ista tua legit, ad quæstionem quæ inter nos vertitur, hæc nullatenus pertinere? Quis enim audiat, quod abs te commemorantur « Thales Milesius unus e septem sapientibus, deinde Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Xenophanes, Parmenides, Leucippus, Democritus, Empedocles, Heraclitus, Melissus, Plato, Pythagoræi, » unusquisque cum proprio dogmate suo de naturalibus rebus; quis, inquam, hæc audiat, et non ipso nominum sectarumque conglobatarum strepitu terreatur, si est ineruditus, qualis est hominum multitudo; et existimet te aliquem magnum, qui hæc scire potueris? Ecce quod appetis: quandoquidem in his omnibus abs te coacervatim commemoratis, quod ad rem quæ inter nos agitur pertineat, nihil omnino dixisti. Nam prælocutus es ista dicturus, et aisti: « Omnes philosophi in scholis licet aliud disserentes, tamen idola cum plebe venerantes, qui de naturalibus causis aliquid excogitare conati sunt, inter multas opinionis suæ vanitates, aliquas tamen veritatis velut lampsere partes, qui per caliginem vani, huic tamen dogmati contra quod agimus, jure anteferri pos-

sunt. » Atque ut hoc probares, subdidisti ea quæ a me quoque modo commemorata sunt, philosophorum nomina physicorum cum opinionibus suis, qua de naturalibus causis habuerunt: nec tamen commemorare omnes sive voluisti, sive potuisti. Qua in re homines imperitos nullo doctorum dubitante fraudasti. Hoc enim demonstrare susceperas, « Omnes philosophos, qui de naturalibus causis aliquid excogitare conati sunt, jure posse huic dogmati, contra quod ageres anteferri. » Cur ergo, ut de aliis plurimis taceam, cum commemorasses Anaximenum ejusque discipulum Anaxagoram, tacuisti alterum ejus discipulum Diogenem, qui et a magistro et a condiscipulo suo in rerum naturæ opinione dissensit, propriumque dogma constituit? Quid si tale aliquid ipse sensit, ut nobis non esset anteponeendus, quibus omnes qui de rerum natura philosophati sunt, anteponendos esse dixisti; atque ut hoc quasi ostenderes, te in commemorandis frustra nominibus et dogmatibus philosophorum insipienter inflasti? Ecce præteristi unum, quem vel ex magistro vel ex condiscipulo quos nominasti, juxta attendere debuisti. An forte timuisti ne Diogenes Cynicus putaretur, aut ille etiam legentibus propter idem nomen occurreret, et veniret in mentem quod melior te patronus libidinis fuerit, de qua exercenda non verecundabatur in publico? unde illa secta caninum nomen accepit. Tu autem defensorem quidem libidinis profiteris, sed de tua suscepta, quod fidem libertatemque patroni non decuerat, erubescis.

LXXVI. Verum obsecro te, si philosophos nobis anteponeere gestiebas, cur non potius eos commemorasti, qui de moribus, quæ pars ab eis philosophiæ vocatur Ethica, quam nos Moralem dicimus, solertissime disputarunt? Hoc enim tibi potissimum congruebat, qui

honestate quidem mentis inferius, tamen bonum hominis esse censes corporis voluptatem. Sed quis non quid prospexeris cernat? Ne scilicet in ipsa de voluptate quaestione unde tecum agimus, honestiores philosophi te obruerent, quos Cicero propter ipsam honestatem tanquam consulares philosophos nuncupavit; et ipsi Stoici maxime inimicissimi voluptatis, quorum testimonium ex persona Balbi apud Ciceronem disputantis, verum quidem, sed quod tibi prorsus nihil prodesset, interponendum putasti. Quod autem nullum hominis bonum censeant corporis voluptatem cupiens abscondere, nulla de quaestione morali nomina et dogmata philosophorum, quod maxime ad rem pertinebat, si aliquid de philosophis probandum fuit, commemorare voluisti. Non enim te adversus istos defenderet, non dico Epicurus, qui totum bonum hominis in voluptate corporis posuit, quia non quod ille tu sentis; sed Dinomachus: hujus quippe dogma tibi placuit. Nam ipse¹ conjungendam voluptatem arbitratus est honestati, ut quemadmodum honestas, ita voluptas per se ipsam appetenda videretur. Hanc ergo partem ubi de moribus disputatur, cum tibi infensam cerneres, attingere timuisti. Nam ubi maxime controversia ista versatur, quanti et quales, et cujus apud gentes gloriae philosophi tibi praeferantur, vides: maximeque ipse Plato, quem Cicero² appellare non dubitat pene philosophorum deum, cujus nec tu nomen praeterire potuisti, cum de naturalibus, non de moralibus philosophorum nobis dogmata inferres sive praeferres, qui corporis voluptates vere et graviter dixisse perhibetur illecebras atque escas malorum.

LXXVII. Numquid autem quid de hominis condi-

¹ Vide Cicero lib. 5. de Finibus et lib. 5 Tuscul. — ² Lib. 2. de Natura deorum, et lib. 4. ad Attic. epist. 16.

ditione senserint quos nominasti philosophi, quia et hoc ad naturalem pertinet quaestionem, quod qualitercumque causa poscebat, commemorandum putasti? Non utique fecisti, et recte. Quid enim illi didicerant, vel quid locuti fuerant de primo homine Adam et ejus conjugis, de prima eorum praevagatione, de serpentis astutia, de nuditate corporis ante peccatum sine confusione, et cum confusione continuo post peccatum? Quid denique tale audierant, quale illud est quod ait Apostolus: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et » per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt¹? » Harum litterarum illi atque hujus veritatis expertes, quid de hac re sapere potuerunt? Verum si de hominis conditione dogmata hominum a sacris Litteris nostris abhorrentium nihil judicasti esse ponendum, et rectissime judicasti: quanto minus te quae posuisti adjuvare potuerunt, quid de principiis mundi hujus visibilis senserint, unde inter nos nulla quaestio vertitur? Sed mens tua potius, tanquam magnum aliquid de philosophorum libris didiceris, jactantiae vanitate subvertitur.

LXXVIII. Videntur autem non frustra christianae fidei propinquasse, qui vitam istam fallaciae miseriaeque plenissimam non opinati sunt nisi divino judicio contigisse, tribuentes utique justitiam Conditori, a quo factus est et administratur hic mundus. Quanto ergo te melius veritatis vicinias de hominum generatione senserunt, quos Cicero in extremis partibus Hortensii dialogi velut ipsa rerum evidentia ductus compulsusque commemorat? Nam cum multa quae videmus et gemimus, de hominum vanitate atque infelicitate dixisset²: « Ex quibus humanae, inquit, vitae erroribus et aerum-

¹ Rom. v, 12. — ² Cicero in Hortensio.

nis fit, ut interdum veteres illi, sive vates, sive in sacris initiisque tradendis divinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore, poenarum luedarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur: verumque sit illud quod est apud Aristotelem, simili nos affectos esse supplicio, atque eos qui quondam, cum in prædonum Hetruscorum manus incidissent, crudelitate excogitata necabantur, quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accommodata, quam aptissime colligabantur; sic nostros animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis esse conjunctos. » Nonne quia ista senserunt, multo quam tu melius grave jugum super filios Adam et Dei potentiam justitiamque viderunt, etiamsi gratiam, quæ per Mediatorem liberandis hominibus concessa est, non viderunt? Ecce ego inveni quod tibi de illis gentilium philosophorum litteris possit jure præponi, te instigante, qui de illis nihil tale invenire potuisti, et ut me admoneres quod adversus te invenirem, tacere noluisti.

LXXIX. Quid quod de Apostoli testimonio pro te esse existimas, quod est contra te; et membra nostra, quæ utique ante peccatum nuda erant, nec confundebant eos quibus inerant, pudenda fuisse asseris, nesciens quid loquaris? Ego enim debui adhibere testimonium, quod ipse adhibuisti, ubi ait Apostolus: « Multo magis quæ videntur infirma esse corporis nostri, hæc necessaria sunt¹; » et cætera quæ pro nobis ipse postuisti. Sed operæ pretium est considerare, quomodo eo veneris, ut hæc diceres. « Jam igitur, inquis, tempus est ut ostendamus extra naturæ testimonium etiam aliqua auctoritate legis, sic nostra membra fuisse formata, ut alia verecundia, alia libertate gauderent. Ad quod confirmandum,

¹ 1 Cor. XII, 22.

inquis, gentium citetur magister, qui scribens ad Corinthios ait: Corpus nostrum non est unum membrum, sed multa¹. » Deinde, cum apostolica verba subnecteres, quibus ille mirifice explicavit unitatem consensumque membrorum: « Et quia pauca, inquis, totius corporis membra nominaverat, atque pro sua honestate genitalia loca directe appellare volebat. » Nonne his verbis tuis te ipse redarguis? Honestas ergo erat non appellare directe, quod Deus facere dignatus est recte; et quod creare non puduerat ipsum judicem, pudebat enuntiare præconem? Quando istud ita esset, nisi quæ ille fecerat honesta condendo, nos fecissemus inhonesta peccando?

LXXX. Inde subjungis de hac re apostolicum testimonium, quod ita scriptum esse commemoras. « Multo enim magis quæ videntur infirma esse corporis nostri¹, hæc necessaria sunt: et quæ putamus inhonorabiliora esse membra corporis, his honorem abundantiore circumdamus; et quæ verecunda sunt nostra, majorem honestatem habent: quæ autem sunt honesta nostra, nullo egent; sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantiore dato honore, ut non sit scissura in corpore, sed eadem ipsa pro se invicem cogitent membra. » Quibus dictis tanquam victor exclamas: « En verum intellectorem operis Dei, en fidelem sapientiæ ejus prædicatorem. Verecundiora, inquit, nostra majore honestate conteguntur. » Ad hoc certe unum verbum totam causam tuam religandam putasti, quod Apostolum dixisse legisti, « Verecundiora nostra. » Si autem legisses, « Inhonesta nostra, » nullo modo utique hoc testimonium ponere auderes. Nullo modo enim Deus, et hoc quod est pejus, ante peccatum, aliquid faceret in membris humani corporis inhonestum. Disce ergo quod nescis, quia diligen-

¹ 1 Cor. XII, 14. — ² Ibid. 22, et seqq.

ter quærere noluisti. « Inhonesta » dixit Apostolus, sed nonnulli interpretes, in quibus et iste est, quantum arbitrator, quem legisti, credo verecundati « Verecundiora » dixerunt, quæ ille dixit « Inhonesta : » quod probatur ex verbis in ipso codice scriptis, unde ista verba apostolica transtulisti. Quod enim abs te positum est « Verecundiora, » in Græco legitur ἀχρήμονα. Quod autem sequitur, « Majorem honestatem habent, » in Græco est εὐχρημοσύνην, quod integre interpretatum est, « Honestatem. » Unde apparet illa quæ ἀχρήμονα dicta sunt, « Inhonesta » Latine appellari. Postremo quod adjunctum est, « Quæ autem sunt honesta nostra, » Græcus habet εὐχρήμονα. Unde manifestum est illa quæ ἀχρήμονα dicta sunt, « Inhonesta » esse. Quamvis et nulla Græcorum consideratione verborum eo ipso debuisti admoneri, inhonesta esse illa quæ abundantiorē honestatem habent velaminis; quando ea quæ hoc opus non habent, honesta sunt dicta. Quid est enim, « Quæ autem honesta sunt nostra, non opus habent : » nisi illa inhonesta sunt, quæ opus habent? Honestas ergo adhibetur inhonestis, cum rationalis naturæ sensu ipso verecundante velantur. Eorum quippe honestas et honor est velamentum, tanto abundantius, quanto magis inhonesta sunt. Quod profecto non diceret Apostolus, si corpus tale describeret, quale habebant homines, quando nudi erant et non confundebantur.

LXXXI. « Vide igitur quam impudenter « Ideo dicas homines fuisse primitus nudos, quia ad solertiæ humanæ operam ut se tegerent pertinebat, quæ nondum in illis fuit. » Unde fit consequens, ut ante peccatum inertes, peccato autem factos credas esse solertes. Quam porro multis inaniter dictis quasi eleganter acuteque concludis dicens : « Non igitur quia peccaverant, genitalia vel dia-

bolica vel inhonesta fecerunt; sed quia pavitabant, in ea qua primum fuerant honestate permanentia membra texerunt. » Ad quod respondeo, diabolica quidem membra non esse, quantum ad eorum substantiam, figuram, qualitatemque pertinet, quam condidit Deus : sed si eadem membra in qua prius fuerant honestate manserunt, cur ea dixit Apostolus inhonesta¹? Bene quod ipse confessus es, illa membra fuisse prius honesta : non enim aliud posses nisi blasphema opinione sentire. Quæ igitur Deus honesta fecerat, dixit Apostolus inhonesta. Causam requiro : si hoc non peccato factum est, unde factum est? Quis honesta Dei opera dehonestavit, ut ea inhonesta sanctus Apostolus diceret? Utrum habitudo, in qua est solertia creantis; an libido, in qua est poena peccantis? Nam etiam nunc quod Deus ibi facit, honestum est : quod origo contrahit, inhonestum. Et tamen ne sint scissuræ in corpore, contributum est divinitus sensui naturali, ut pro invicem sollicita sint membra : et quod dehonestavit concupiscentia, contegat verecundia.

LXXXII. Sed dicis : « Cur audita voce Dei deambulantis in paradiso absconderunt se Adam et mulier ejus, cum perizomata illa sufficere potuissent, si de genitalium nuditate erubuissent²? » Quid est quod dicis, non inveniendū quod dicas; nec attendis, quod animo trepidante a facie Domini, abstrusiora latibula quæsierunt? Illa vero lumbis circumposita tegmina, motum qui ibi sentiebatur erubescendo velarunt. Si cum nudi essent, non confundebantur; restat ut confusione se texerint. Confusionem inhonestatis esse, non dubium. Ideoque ibi dictum est : « Nudi erant, et non confundebantur³; » ut appareat confusione factum, quod postea pudenda texerunt. Hic autem ubi se absconderunt in medio ligni paradisi, res-

¹ 1 Cor. xii, 23. — ² Gen. iii, 8. — ³ Id. ii, 25.

pondit in medio ligni paradisi, respondit Adam: « Vocem » tuam audiui deambulantis in paradiso, et timui, quia » nudus sum ¹, » Illud manifesta confusio, istud occulta conscientia, qua delinquente intrinsecus accidit manifesta confusio: illud ergo fecit pudor, hoc timor; illud erubescenda concupiscentia, hoc punienda conscientia; dementi scilicet similis, quando eum qui cordis cernebat interna, corporis occultatione fugiebat. Quid est autem quod ait Dominus, « Quis nuntiavit tibi quia nudus es, » nisi de ligno de quo præceperam tibi ne manducares, » manducasti? » Quid est gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebatur? Gratia quippe Dei magna ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habebat in nudo corpore quod puderet, spoliatus gratia sensit quod operire deberet.

LXXXIII. « Fugienda, inquis, opinio est, quæ putat vel in membris hominum, vel in sensibus membrorum aliquid diabolum condidisse. » Quid nobis objicis vanas exorbitationes tuas? Non aliquid diabolus quod ad naturam hominis pertinet condidit: sed quod Deus bene condiderat, peccati persuasionem violavit; ita ut illo vulnere quod factum est per duorum hominum liberum arbitrium, totum genus claudicaret humanum. Ecce circumstat sensus tuos miseria generis humani. Homo es, humani nihil abs te alienum puta ²; et in iis quæ non pateris compatere patientibus. Quamvis et ipse, quantalibet terrena felicitate præpolleas, nullum sine bello intestino diem ducis: si tamen quod profiteris implere conaris. Sed in iis quæ meminisse jam non potes, parvulos intuere, quot et quanta mala patiantur, in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus, terroribus crescant. Deinde jam grandes, etiam

¹ Gen. III, 11. — ² Terent. Heaut. act. I. Sc. I. vers. 25.

Deo servientes tentat error, ut decipiat; tentat labor, aut dolor, ut frangat; tentat libido, ut accendat; tentat mœror, ut sternat; tentat typhus, ut extollat. Et quis explicet omnia festinanter, quibus gravatur jugum super filios Adam? Hujus evidentia miseriæ gentium philosophos nihil de peccato primi hominis sive scientes, sive credentes, compulit dicere, ob aliqua scelera suscepta in vita superiore poenarum luendarum causa nos esse natos, et animos nostros corruptibilibus corporibus, eo supplicio quo Hetrusci prædones captos affligere consueverant, tanquam vivos cum mortuis esse conjunctos. Apostolus autem amputat opinionem, qua creduntur singulæ animæ pro meritis ante actæ vitæ diversis corporibus inseri. Quid igitur restat, nisi ut causa istorum malorum sit aut iniquitas vel impotentia Dei, aut poena primi veterisque peccati. Sed quia nec injustus, nec impotens est Deus; resta quod non vis, sed cogaris confiteri, quod grave jugum super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturæ in matrem omnium non fuisset ¹, nisi delecti originalis meritum præcessisset.

¹ Eccli. XL, 1.